

Mikhal'chuk V. M. Аналіз нормативно-правового забезпечення прав та обов'язків пацієнтів в Україні = Analysis of legal ensuring the rights and responsibilities of patients in Ukraine. Journal of Education, Health and Sport. 2015;5(8):474-486. ISSN 2391-8306. DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.31997>
<http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/2015%3B5%288%29%3A474-486>
<https://pbn.nauka.gov.pl/works/652951>

Formerly Journal of Health Sciences. ISSN 1429-9623 / 2300-665X. Archives 2011–2014 <http://journal.rsw.edu.pl/index.php/JHS/issue/archive>

Deklaracja.

Specyfika i zawartość merytoryczna czasopisma nie ulega zmianie.

Zgodnie z informacją MNiSW z dnia 2 czerwca 2014 r., że w roku 2014 nie będzie przeprowadzana ocena czasopism naukowych; czasopismo o zmienionym tytule otrzymuje tyle samo punktów co na wykazie czasopism naukowych z dnia 31 grudnia 2014 r.

The journal has had 5 points in Ministry of Science and Higher Education of Poland parametric evaluation. Part B item 1089. (31.12.2014).

© The Author (s) 2015;

This article is published with open access at Licensee Open Journal Systems of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland and Radom University in Radom, Poland Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.

This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.

The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.

Received: 26.07.2015. Revised 05.08.2015. Accepted: 24.08.2015.

УДК 614.2:341[614.253.8](477)

**АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ
ПАЦІЄНТІВ В УКРАЇНІ
ANALYSIS OF LEGAL ENSURING THE RIGHTS AND RESPONSIBILITIES OF
PATIENTS IN UKRAINE**

V. M. Михальчук

V. M. Mikhal'chuk

**Національна медична академія післядипломної освіти імені П.Л. Шупика
Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education**

Summary

The article presents an analysis of regulatory framework of rights and responsibilities of patients in Ukraine, the main guarantees and possible solutions in case of violation of the rights of patients.

Keywords: legal and regulatory provision, the rights and responsibilities of patients, violation of patients' rights.

Резюме

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕННЯ ПРАВ И ОБЯЗАННОСТЕЙ ПАЦИЕНТОВ В УКРАИНЕ. В статье изложены результаты анализа нормативно-правового

обеспечения прав и обязанностей пациентов в Украине, основные гарантии и возможные пути решения в случае нарушения прав пациентов.

Ключевые слова: нормативно-правовое обеспечение, права и обязанности пациентов, нарушение прав пациентов.

Резюме

В статті викладено результати аналізу нормативно-правового забезпечення прав та обов'язків пацієнтів в Україні, основні гарантії та можливі шляхи вирішення у випадку порушення прав пацієнтів.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, права та обов'язки пацієнтів, порушення прав пацієнтів.

Кожна людина в Україні має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду нації України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя. Отже, забезпечення прав та обов'язків пацієнтів є завжди **актуальним** завданням для суспільства.

Метою дослідження було проведення аналізу основних нормативно-правових документів щодо забезпечення прав та обов'язків пацієнтів в Україні.

У дослідженні було сконцентровано увагу навколо аналізу основних 9 прав пацієнтів: право на життя; право на безоплатну медичну допомогу; право на інформацію; право на медичну таємницю; право на чуйне ставлення, на дії і помисли; право матері або інших членів сім'ї перебувати з дитиною віком до 6 років; право на згоду на медичне втручання; право на свободу вибору; право на відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди.

Основне право на життя людини визначено у ст. 27 Конституції України, ст. 281 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України): «Кожна людина має невід'ємне право на життя».

Право на безоплатну медичну допомогу передбачено у ч. 3 ст. 49 Конституції України, ст. 284 ЦК України та ст. 6, ст. 78 Закону України «Основ законодавства України про охорону здоров'я» (далі — Основ): «У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно».

Відповідно до ч. 3 ст. 18 Закону України «Основ законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801X11 (чинності набрало положення з 01.01.2015 р.). «Кожен громадянин має право на безоплатне отримання у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медичної допомоги, до якої належать: екстрена медична допомога; первинна медична допомога; вторинна (спеціалізована) медична допомога, що надається за медичними показаннями у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я; третинна (високоспеціалізована) медична допомога, що надається за медичними показаннями у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я; паліативна допомога, що надається за медичними показаннями у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я».

У статті 8 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-XII. право на безоплатну медичну допомогу включає право на отримання лікарських засобів безоплатно чи на пільгових умовах.

Відповідно до додатка 1 до Постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань» від 17.08.1998 р. № 1303 встановлено перелік осіб, яким у разі амбулаторного лікування лікарські засоби за рецептами лікарів відпускаються безплатно:

- особи, яким передбачено безоплатний відпуск лікарських засобів згідно із Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;

- особи, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною відповідно до Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»;

- особи, яким передбачено безоплатний відпуск лікарських засобів згідно із Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»;

- пенсіонери з числа колгоспників, робітників, службовців, які одержують пенсію за віком, по інвалідності та у разі втрати годувальника в мінімальних розмірах (за винятком осіб, які одержують пенсію на дітей у разі втрати годувальника);

Право на безоплатне отримання лікарських засобів мають учасники бойових дій; учасники війни; інваліди війни та прирівняні до них особи; особи, які мають особливі заслуги

перед Батьківщиною; інші особи, на яких поширюється чинність цього Закону (визначені у ст.10 Закону). Крім того, право на безоплатне отримання лікарських засобів мають особи, які належать до 1, 2, 3 та 4 категорії постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи; потерпілі діти, визначені в п.1-6 ст. 27 Закону, та їх батьки; потерпілі діти, визначені в п. 7 ст. 27 Закону; потерпілі діти, зазначені у ст. 27 Закону, яким встановлено інвалідність, пов'язану з Чорнобильською катастрофою: діти віком до трьох років; діти-інваліди віком до 16 років; діти віком до 18 років, які перенесли у 1988 році хімічну інтоксикаційну алопецію у м. Чернівцях; дівчата-підлітки і жінки з протипоказаннями вагітності, а також жінки, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, забезпечуються безоплатно засобами контрацепції відповідно до Національної програми планування сім'ї, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 1995 р. № 736.

Встановлено Перелік осіб, при амбулаторному лікуванні яких лікарські засоби за рецептами лікарів відпускаються з оплатою 50 відсотків їх вартості: інваліди I і II груп внаслідок трудового каліцтва, професійного або загального захворювання; інваліди з дитинства I і II груп; діти віком від трьох до шести років; особи, реабілітовані відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», які стали інвалідами внаслідок репресії або є пенсіонерами; особи, нагороджені знаком «Почесний донор України» та «Почесний донор СРСР» відповідно до Закону України «Про донорство крові та її компонентів».

Перелік категорій захворювань, у разі амбулаторного лікування яких лікарські засоби відпускаються безоплатно: онкологічні захворювання гематологічні захворювання; діабет (цукровий і нецукровий); ревматизм; ревматоїдний артрит, пухирчатка; системний гострий вовчак; системні, хронічні, тяжкі захворювання шкіри; сифіліс лепра; туберкульоз; аддісонова хвороба; гепатоцеребральна дистрофія та фенілкетонурія; шизофренія та епілепсія; стан після операції протезування клапанів серця; муковісцидоз; тяжкі форми бруцельозу; дизентерія; гіпофізарний нанізм; стан після пересадки органів і тканин; бронхіальна астма; хвороба Бехтерева; хвороба Паркінсона; інфаркт міокарду (перші шість місяців); дитячий церебральний параліч; СНІД, ВІЛ-інфекція; гіпопаратиреоз; психічні захворювання (інвалідам I та II груп, а також хворим, які працюють у лікувально-виробничих майстернях психоневрологічних і психіатричних закладів); післяопераційний гіпотиреоз, у тому числі з приводу раку щитовидної залози.

Право на безоплатний відпуск лікарських засобів або відпуск лікарських засобів на пільгових умовах для зазначених категорій осіб здійснюється за таких умов:

а) безоплатний відпуск лікарських засобів провадиться лише в разі амбулаторного лікування основного захворювання, за яким хворим надано пільги;

б) відпуск здійснюється аптеками за рецептами, виписаними лікарями лікувально-профілактичних закладів за місцем проживання осіб;

в) особи, які обслуговуються у відомчих лікувально-профілактичних закладах, отримують ліки на безоплатній чи пільговій основі в аптеках, закріплених за цими закладами;

г) безоплатний відпуск лікарських засобів дітям-інвалідам віком до 16 років проводиться за рецептом лікарів незалежно від місця проживання цих дітей, але в межах області;

д) особи, які живуть з ВІЛ/СНІД, незалежно від основного захворювання, мають право на безоплатне отримання лікарських засобів за наявності будь-яких інших захворювань;

е) безоплатно і на пільгових умовах відпускаються лікарські засоби, зазначені в переліку лікарських засобів вітчизняного та іноземного виробництва, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 05.09.96 р. № 1071;

ж) безоплатно лікарські засоби відпускають аптеки, з якими державою в особі уповноважених органів чи органом місцевого самоврядування укладено договори про відпуск лікарських засобів зазначеним категоріям осіб на безоплатній чи пільговій основі.

Право на інформацію закріплено у ст. 32, 34 Конституції України, ст. 285 ЦК України, п. "е" ст. 6, 39 Основ законодавства України про охорону здоров'я: «Повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я».

Батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник мають право на інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного. У разі смерті фізичної особи члени її сім'ї або інші фізичні особи, уповноважені ними, мають право бути присутніми при дослідженні причин її смерті та ознайомитись із висновками щодо причин смерті, а також право на оскарження цих висновків до суду.

Медична інформація — достовірна і своєчасна інформація про стан здоров'я пацієнта, мету проведення запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, у томі числі наявність ризику для життя і здоров'я, надана в доступній формі.

Медичні і фармацевтичні працівники зобов'язані надавати пацієнтові чи іншим компетентним суб'єктам медичну інформацію. Такими компетентними суб'єктами є:

- батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник (щодо інформації про стан здоров'я дитини, підопічного);

- інші члени сім'ї пацієнта (у випадку, якщо вони дають дозвіл на медичне втручання пацієнтові віком від 14 до 18 років,

- інші фізичні особи, уповноважені членами сім'ї пацієнта (у випадку отримання

медичної інформації у зв'язку зі смертю пацієнта, в тому числі інформації про причини його смерті);

- інші особи, уповноважені пацієнтом (представники за довіреністю чи за договором);
- працівники судових і правоохоронних органів (у процесі здійснення дізнання, досудового слідства і судового розгляду справ);
- інші суб'єкти, яким законодавством передбачено право на отримання медичної інформації.

Якщо інформація про хворобу фізичної особи може погіршити стан її здоров'я або погіршити стан здоров'я батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників, які вимагають інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного, зашкодити процесові лікування, медичні працівники мають право дати неповну інформацію про стан здоров'я фізичної особи, обмежити можливість їх ознайомлення з окремими медичними документами.

Законні представники — батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом (ст. 242 ЦК України).

Право на медичну таємницю відображено у ст. 32, 34 Конституції України, ст. 286 ЦК України, ст. 39-1, 40, п. «г» ст. 78 Основ: Фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз і методи лікування фізичної особи. Фізична особа зобов'язана утримуватися від поширення інформації про стан здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при медичному обстеженні пацієнта, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел.

Медичні працівники зобов'язані дотримуватися вимог професійної етики і деонтології, зберігати лікарську таємницю.

Обсяг відомостей лікарської таємниці становить така інформація: відомості про стан здоров'я пацієнта; відомості про хворобу; відомості про діагноз; відомості, одержані при медичному обстеженні; відомості про факт звернення за медичною допомогою; відомості про огляд та його результати; відомості про методи лікування; відомості про інтимну і сімейну сторони життя.

За умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки, передбачено кримінальну відповідальність (ст. 132 Кримінального кодексу України (далі — КК України) «Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної

хвороби» та ст. 145 КК України «Незаконне розголошення лікарської таємниці»).

Право на чуйне ставлення, на дії і помисли, що ґрунтуються на принципах загальнолюдської моралі ст. 78 Основ, п. 2 ч. 1 Клятви лікаря: «Медичні працівники зобов'язані незмінно керуватися у своїх діях і помислах принципами загальнолюдської моралі, бути безкорисливим і чуйним до хворих, визнавати свої помилки, гідно продовжувати благородні традиції світової медицини».

Право матері або інших членів сім'ї перебувати з дитиною віком до 6 років, а також з тяжкохворою дитиною старшого віку, яка потребує материнського догляду, в лікувальному закладі ч. 1 ст. 287 ЦК України, п. «к» ст. 6, 64 Основ: «При стаціонарному лікуванні дітей віком до 6 років, а також тяжкохворих дітей старшого віку, які потребують, за висновком лікарів, материнського догляду, матері або іншим членам сім'ї надається можливість перебувати з дитиною в лікувальному закладі із забезпеченням безплатного харчування та умов для проживання, виплатою допомоги з соціального страхування у встановленому порядку».

Право на згоду на медичне втручання та право на відмову від медичного втручання ч. 3, 4, 5 ст. 284 ЦК України, ст. 2, 43 Основ: «Надання допомоги фізичній особі, яка досягла 14 років, провадиться за її згодою. Повнолітня дієздатна фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, має право відмовитися від лікування. У невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди фізичної особи або її батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника».

Згода на отримання медичної допомоги чи відмова від її отримання повинна бути:

а) інформована. Пацієнту повинні бути надані медична інформація та відомості про необхідне медичне втручання, на підставі яких пацієнт і/чи законний представник ухвалює рішення про проведення чи відмову від проведення медичного втручання. Медична інформація: стан здоров'я; історія хвороби; мета запропонованих досліджень і лікувальних заходів; прогноз можливого розвитку захворювання; ризик для життя і здоров'я. Інформація про необхідне медичне втручання: мета медичного втручання; тривалість медичного втручання; наслідки медичного втручання; альтернативні методи лікування захворювання; прогноз і ризик майбутнього медичного втручання.

б) добровільна. Забороняється чинити будь-який тиск на хворого чи на його законного представника в процесі ухвалення рішення про проведення чи відмову від проведення медичного втручання. Згода на надання медичної допомоги може бути відкликана в будь-який час.

в) компетентна. Право на відмову від медичного втручання мають особи, які набули повної цивільної дієздатності й усвідомлюють значення своїх дій і можуть керувати ними.

Право на згоду класифікується наступним чином:

- щодо пацієнта віком до 14 років, а також пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, медичне втручання здійснюється за згодою їх законних представників;

- особам віком від 14 до 18 років, а також особам, дієздатність яких обмежена, медичне втручання здійснюється за згодою самого пацієнта та з дозволу батьків (опікунів, піклувальників, членів родини);

- особам з повною цивільною дієздатністю медичне втручання здійснюється за їх згодою. Не мають права давати відмову від медичного втручання: особи віком до 18 років (якщо повна цивільна дієздатність не набута чи не надана особі у встановленому законом порядку швидше); недієздатні; особи, цивільна дієздатність яких обмежена.

Згода пацієнта необхідна для застосування методів діагностики, профілактики та лікування.

У невідкладних випадках, коли існує реальна загроза життю хворого, згода хворого або його законних представників на медичне втручання не потрібна.

До невідкладних випадків належать ситуації, за яких наявні в сукупності такі фактори:

- реальна небезпека для життя людини;
- ця небезпека не може бути усунута за допомогою інших засобів, крім обраних лікарем;
- шкода, яка заподіюється при медичному втручанні, повинна бути менш небезпечною для хворого, ніж шкода, що може бути породжена патологічним процесом чи травмою, з приводу якого відбувається втручання.

Згода та відмова щодо проведення медичного втручання можуть бути надані, за загальним правилом, як в усній, так і в письмовій формах. Лікар має право взяти від пацієнта письмове підтвердження про відмову від медичного втручання, а при неможливості його одержання — засвідчити відмову відповідним актом у присутності свідків.

Право на свободу вибору лікаря задекларовано у ч. 2 ст. 284 ЦК України, п. «д» ст. 6, ст. 34, 38 Основ: «Кожний пацієнт, який досяг 14 років і який звернувся за наданням йому медичної допомоги, має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги, та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Кожний пацієнт має право, якщо це виправдано його станом, бути прийнятим у будь-якому закладі охорони здоров'я за своїм вибором, якщо цей заклад має можливість забезпечити відповідне лікування.

Законодавцем визначено наступні складові права на свободу: право на вільний вибір лікаря; право на вільний вибір методів лікування відповідно до рекомендацій лікаря; право на вільний вибір закладу охорони здоров'я; право на заміну лікаря на вимогу; право на лікування за кордоном у разі неможливості надання такої допомоги у закладах охорони здоров'я України.

Слід зазначити, що у «пілотних» регіонах (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька

області, м. Київ) пацієнт має право обрати лікуючого лікаря з надання первинної медичної допомоги.

Лікуючого лікаря з надання вторинної та третинної медичної допомоги визначає керівник закладу охорони здоров'я, в якому надається відповідна допомога, або уповноважена ним на прийняття відповідних рішень особа.

Крім того, на території цих регіонів вторинна, третинна медична допомога надається за направленням лікаря, служби швидкої медичної допомоги та, в разі направлення до клінік науково-дослідних інститутів, лікарсько-консультативної комісії обласних лікарень, спеціалізованих центрів відповідно до медичних показань.

Згідно з Законом України «Про порядок реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Києві» від 07.07.2011р., Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України щодо реалізації Закону України «Про порядок реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Києві» від 05.10.2011 р. № 646 та «Про затвердження порядку вибору та заміни лікаря первинної медичної (медико-санітарної) допомоги та форм первинної облікової документації» від 04.11.2011р. № 756 встановлено Порядок організації медичного обслуговування та направлення пацієнтів до закладів охорони здоров'я, що надають вторинну (спеціалізовану) та третинну (високоспеціалізовану) медичну допомогу, затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 05.10.2011 р. №646.

Без направлення вторинна медична допомога надається пацієнтам: для отримання екстреної медичної допомоги (за наявності гострих захворювань та станів, травм чи отруєнь або загострень хронічних захворювань, що потребують цілодобового інтенсивного лікування і догляду або цілодобової спеціалізованої медичної допомоги окремим категоріям пацієнтів (вагітним, роділлям, породіллям, новонародженим, дітям тощо); за необхідності в ізоляції за епідпоказаннями); за потреби в обслуговуванні лікарем акушером-гінекологом; для отримання стоматологічної допомоги; для добровільного консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію.

Без направлення третинна медична допомога надається пацієнтам: для надання екстреної медичної допомоги (у разі наявності високого ризику патологічних пологів; наявності гострих захворювань станів, що потребують термінового застосування високотехнологічних методів діагностики та лікування, які не можуть бути забезпечені в закладах вторинної медичної допомоги).

Право на відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди визначено у ч. 1 ст. 6 ЦК України: «Кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди».

Моральна шкода полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у приниженні честі та гідності фізичної особи.

Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення (цивільне правопорушення, злочин), глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення потерпілого його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди.

У позовній заяві слід детально прописати, яка саме моральна шкода завдана неправомірними діями відповідача, якими доказами це підтверджується (для прикладу, запис в медичній карті стаціонарного хворого про виклик лікаря-психіатра, документи, що засвідчують звернення до психолога).

Законодавець трактує матеріальну шкоду наступним чином:

- реальні збитки — втрати, яких зазнав пацієнт чи вимушений їх зазнавати для відновлення свого порушеного права: придбання лікарських засобів, протезування, лікування, діагностика, реабілітація, санітарно-курортне лікування, посилене харчування, сторонній догляд, поховання, спорудження надгробного пам'ятника;

- упущена вигода — доходи, які пацієнт міг би одержати, якби його право не було порушено: неотриманий заробіток (дохід) внаслідок втрати чи зменшення загальної чи професійної працездатності.

Щоб підтвердити наявність матеріальної шкоди, необхідно до позовної заяви додати копії фіскальних чеків, квитанцій на придбання лікарських засобів, здійснення протезування, оплати санаторно-курортного лікування та послуг з догляду за особою, що за медичним висновком погребує стороннього догляду, тощо, а також посвідчення про присвоєння групи інвалідності, наказ про переведення на легшу роботу або про звільнення з роботи, а також довідку про доходи за період часу до моменту заподіяння шкоди здоров'ю та після заподіяння такої шкоди.

Стаття 1172 ЦК України передбачає відшкодування юридичною особою (у тому числі, закладом охорони здоров'я) чи фізичною особою шкоди, заподіяної їхнім працівником (медичним персоналом) під час виконання ним своїх трудових (професійних, службових) обов'язків. За таких обставин у позовній заяві про відшкодування шкоди відповідачем у справі буде роботодавець (заклад охорони здоров'я чи фізична особа-підприємець), а третьою особою — медичний працівник, діями якого заподіяно шкоду.

Крім того, існують інші права пацієнтів: право на повну інформованість і добровільну згоду на медико-біологічний експеримент; право на донорство крові та її компонентів; право на

трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів як на спеціальний метод лікування; право на штучне запліднення та імплантацію ембріона; право на застосування методів стерилізації; право на добровільне штучне переривання вагітності; право на зміну (корекцію) статевої належності; право на незалежну медичну експертизу; право на правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я; право на оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я, які менш вживані у практиці, однак, доповнюють спектр прав пацієнта.

Крім прав пацієнта, законодавець визначає і його обов'язки.

Обов'язок піклуватися про своє здоров'я та здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян ст. 10, 32 Основ.

Обов'язок проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення ч. 4 ст. 286 ЦК України, ст. 10, 30, 31 Основ.

Обов'язок надавати невідкладну допомогу іншим громадянам, які перебувають у загрозовому для життя і здоров'я стані ст. 10, 37 Основ.

Обов'язок виконувати медичні приписи та правила внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я ч. 3, 4 ст. 34 Основ.

Обов'язок отримувати медичну допомогу без своєї згоди чи згоди законного представника у невідкладних випадках, коли існує реальна загроза життю ч. 5 ст. 286 ЦК України, ч. 2 ст. 43 Основ.

Таким чином, встановлено, що пацієнти мають певні права та обов'язки, які визначені у нормативно-правових документах України, однак виникають випадки, коли порушуються права пацієнтів.

Законодавець також передбачив ряд унормованих заходів у даних випадках.

По-перше. Звернутися за захистом до органів внутрішніх справ.

У відповідь на звернення громадянина органи внутрішніх справ не пізніше, ніж у триденний строк, зобов'язані прийняти одне з таких рішень: а) порушити кримінальну справу; б) відмовити в порушенні кримінальної справи; в) направити заяву або повідомлення за належністю.

Якщо ж необхідно відібрати пояснення від окремих громадян чи посадових осіб, витребувати певні документи, то питання про порушення кримінальної справи чи відмову в її порушенні вирішується протягом 10 днів з моменту отримання заяви про злочин.

По-друге. Звернутися за захистом своїх прав до вищестоящої особи (службової особи закладу охорони здоров'я) чи до вищестоящего органу (відповідного управління охорони здоров'я, міністерства охорони здоров'я).

Підставами для звернення до зазначених органів є порушення права, відмова у реалізації

права, заподіяння шкоди здоров'ю, встановлення факту таких порушень тощо.

Звернення може бути здійснене усно на особистому прийомі або письмово шляхом подання відповідної заяви про забезпечення реалізації передбаченого законом права чи скарги про порушення певними медичними працівниками прав людини. Звернення громадян розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження. Ті звернення, які не потребують додаткового вивчення, розглядаються невідкладно, але не пізніше 15 днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють термін, необхідний для його розгляду, про що повідомляють заявника. Загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати 45 днів.

По-третє. Звернутись за захистом своїх прав до суду:

- у порядку кримінального судочинства, якщо пацієнт став потерпілим від злочину: протягом 15 днів з моменту проголошення рішення суду Ви можете оскаржити його, подавши апеляційну скаргу;

- протягом 1 місяця з моменту проголошення рішення апеляційного суду Ви можете подати касаційну скаргу.

- у порядку цивільного судочинства.

Крім того, кожен пацієнт має право звернутися за захистом свого права на охорону здоров'я, якщо вважає, що його було порушено внаслідок неналежного надання медичної допомоги (відповідно до ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України).

Література

1. Медичне право України: Збірник нормативно-правових актів / Упоряд. і наук. ред. Н.Б. Болотіна. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре, 2012. — 412 с.
2. Колоколов Г.Р., Косолапова Н.В., Никульникова О.В. Основы медицинского права. Курс лекций: Учеб. пособие для вузов. — М.: Изд-во "Экзамен, 2005. — 320с.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992р. № 2801-ХІІ
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 №2939-VI.
5. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI.
6. Про захист прав споживачів: Закон України від від 12.05.1991 № 1023-ХІІ.
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992р. №2657-ХІІ.
8. Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві: Закон України від 07.07.2011 № 3612-VI
9. Про Клятву лікаря: Указ Президент України від 15 червня 1992 року №349.

10. Про затвердження нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України щодо реалізації Закону України "Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві": Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05.10.2011 р. № 646.